

**MEMLEKETİMİZ KOMUR İSTİHSALI
ve
RANDIMANLARINA BAKIŞ**

K. ERDEM

(3 üncü sayıdan devam)

b.) LİNYİT İSTİHSALI:

1.) Devlet Teşekkülleri:

Mahalli idareler ve devlet teşekküllerince çalıştırılan işletmelerdir. Bunlardan birisi Çorum Özel İdaresince kurulan mahalli idarelere ait olan imtiyazlı ALPAGUT Linyit İşletmesidir. Diğerisi ise Devlet Demir Yollarınca çalıştırılan 1953 senesine kadar Devlet,

1958 senesine kadar İktisadi Devlet Teşekküllü ve 1958 de Amasya Özel İdaresi tarafından satın alınarak mahalli idareye ait bir işletme olan ÇELTEK Linyit İşletmesidir.

Bu 2 işletmenin 1950-1960 istihsal, satış, dahili ve umumi randımanlarını gösterir cetvel aşağıya alınmıştır.

MAHALLİ İDAREYE DEVLET TEŞEKKÜLLERİ: Ton olarak

ALPAGUT LİNYİT İŞLETMESİ					ÇELTEK LİNYİT İŞLETMESİ:			
Seneler	İstihsal (**)	Satış	D. Rand (**)	U. Rand.	İstihsal	Satış	D. Rand.	U. Rand.
1950	11.500,—	11.176,—	1.315	1.224	118.329	116.545	1.284	0.668
1951	14.700,—	14.025,200	1.214	1.060	127.030	125.750	1.312	0.671
1952	15.825,—	15.087,150	1.028	0.915	119.284	117.285	1.271	0.598
1953	25.200,—	24.548,800	1.063	0.761				
1954	33.445,—	31.173,300	1.198	0.718				
1955	41.184,—	39.791,985	1.386	0.917				
1956	64.358,—	62.139,400	1.504	1.054				
1957	59.862,—	57.117,—	1.004	0.689				
1958	74.173,—	71.329,200	1.187	0.825	50.553	48.841	1.167	0.605
1959	89.384,—	86.869,150	1.212	0.897	48.693	46.792	0.997	0.591
1960	98.517,—	96.025,000	1.078	0.808	47.855	46.341	1.318	0.688

(*) İstihsal satışa göre evsaf göz önüne alınarak takribiyette konmuştur.

(**) Dahili randımanların 1953 (Dahil) e kadarı takribidir.

2.) İktisadi Devlet Teşekkülleri:

T. K. İ. Kurumuna bağlı Garb Linyitleri İşletmesi müessesine ait; Tunçbilek, Değirmisaz, Seyitömer ve Soma mıntıkları ile 1 no paragrafta D. D. Y. nın İktisadi Devlet Teşekküllü bulunduğu devrelerdeki Çeltekin Linyit İşletmesi bu kısımda mütalâa edilmiştir. Bu iktisadi devlet teşekküllerinin 1950-1960 istihsal, satış ve randımanlarını gösterir cetvel keza aşağıya alınmıştır.

Mahalli idarelere ve devlet teşekküllerince işletilen müesseselerden;

a.) Çeltekin Linyit İşletmesinde, son senelerdeki istihsal azlığının gerek mahalli ihti-

yaç ve gerekse yatağın son toplamalarının yapılması ve daha başka' muhtemel rezerv kısımlarının aranması ve ocak adedinin azalması sebep olmaktadır. Randımanların, damarın 2.20 metre kalınlıkta tek damar ve çok arızalı olması ancak bu seviyede tutulmasına sebep olmaktadır. Bununla beraber ocakların teçhiz edilmesi suretile dahili randımanın artabileceği ve umumi randımanın üzerinde durulması icap edeceği kanaatmdayım.

b.) Alpagut Linyit İşletmesinde; istihsal satış imkânları ile paralel artmakta (9 misline yakın) ve bu işletmeden bugünkü istih-

İKTİSADİ DEVLET TEŞEKKÜLLERİ: Tuvönan İstihsalı (Ton)

Sene	Tunçbilek		Değirmisaz		Soma		Seyitömer		Çeltik İşl. (*)	Genel Yekûn
	Açık İşletme	Yer Altı	Açık İşletme	Yer Altı	Açık İşletme	Yer Altı	Açık İşletme	G. L. İ. Yakûn		
1950	78.416	315.079	—	320.231	—	266.500	—	980.226	—	980.226
1951	44.034	357.815	—	296.615	—	295.830	—	994.294	—	994.294
1952	70.300	322.650	44.198	248.519	—	395.830	—	1.081.497	—	1.081.497
1953	91.508	349.056	89.164	257.735	—	526.620	—	1.314.083	104.581	1.418.664
1954	132.395	438.748	169.040	295.804	46.170	574.775	—	1.656.932	95.236	1.752.168
1955	223.611	483.464	158.388	265.143	60.859	614.016	—	1.805.381	89.998	1.894.979
1956	402.573	543.237	189.292	270.585	82.950	582.300	—	2.070.937	68.071	2.139.008
1957	591.743	685.907	274.877	278.182	59.300	626.050	—	2.516.059	61.736	2.577.795
1958	732.000	728.000	300.091	240.458	93.920	507.850	—	2.602.319	—	2.602.319
1959	837.000	714.000	177.242	218.289	71.100	495.800	—	2.513.431	—	2.513.431
1960	790.000	764.000	207.678	253.781	82.200	578.500	40.719	2.716.878	—	2.716.878

(*) Çeltik İşletmesinin diğer seneleri Devlet teşekküllerinde gösterilmiştir.

İKTİSADİ DEVLET TEŞEKKÜLLERİ SATILIK KÖMÜR VE RANDIMANLARI (Ton)

GARIB LİNYİTLERİ İŞLETMESİ MÜESSESESİ:

Randımanlar (1)

Seneler	Satılık Kömür	Bir evvelki yıla göre artış %	Satılık Tuvönan Kömür %	Tuvönan'da Kg/Yev.		Satılık Kömürde Kg/Yev.		Çeltik Linyit İşletmesi		
				D. Rand.	U. Rand.	D. Rand.	U. Rand.	Satılan	D. Rand.	U. Rand.
1950	767.269	-0.76	78.27	1.046	0.964	0.820	0.756	—	—	—
1951	744.817	-3.01	74.91	1.197	1.111	0.897	0.832	—	—	—
1952	765.142	2.65	70.75	1.352	1.259	0.954	0.888	—	—	—
1953	919.528	16.78	69.97	1.587	1.454	1.110	1.017	102.360	1.163	0.589
1954	1.092.987	15.87	65.96	1.799	1.638	1.196	1.089	95.620	1.079	0.594
1955	1.174.004	6.90	65.03	1.891	1.718	1.243	1.130	89.309	1.126	0.674
1956	1.322.722	11.24	63.87	1.834	1.710	1.187	1.107	68.342	1.092	0.581
1957	1.705.669	22.45	67.79	1.930	1.805	1.321	1.236	61.731	1.214	0.537
1958	1.724.694	1.10	66.27	2.038	1.907	1.377	1.288	—	—	—
1959	1.644.327	-4.88	65.42	2.077	1.931	1.373	1.277	—	—	—
1960	1.698.415	3.18	62.51	2.151	2.022	1.354	1.273	—	—	—

(1) Randımanlar yalnız yeraltı istihsaline göredir.

şalin birkaç misli yapılması mümkün bulunmaktadır.

Kuruluşu ile, mahalli halk ihtiyacını kâr gagesi gütmeyen temin eden işletme, artan talepleri karşılamak üzere iktisadi devlet teşekkülü zihniyeti ile lüzumlu teçhizatın temini ve hazırlıkların yapılmasına bu yıl başlanmış bulunmaktadır.

Randımanları, 1954 senesine kadar muayyen işin yapılması şeklinde olan çalışma, bilâhare iş kanununa itibak ettirilmiştir. Randımanların artırılması, ocakların teçhiz edilmeleri ile mümkün olacak ve iyi bir çalışma ile % 50 den aşağı olmamak üzere artabilecektir.

İktisadi Devlet Teşekküllerinde;

1950 deki istihsalin 1960 da 3 misline yakın arttığını ve buna mukabil satılık kömürde bu artışın 2 mislinden biraz fazla olduğunu görüyoruz. Bu, Devletçe bu teşekkül kö-

mürlerinin yıkanması prensibinin kabulü, açık işletmelerden yapılan istihsalin bütün istihsalin % 40 ı civarında oluşu gerek bu kısımlardan ve gerekse mekanizasyon dolayısıyla kömürün kısmen pis istihsal edilmesi mecburiyetinden doğmaktadır.

Randımanlar yalnız yeraltı tatbikatına ait olup açık işletmelerin nazarı itibara alınmaları ile bu rakamların üstüne çıkacağı tabiidir. Mekanizasyon ve işin teksifine başlanılan 1951-1954 senelerinde bariz tesirler görülmekte ve bunların gittikçe İslah ve daha iyiye götürüldüğü memnuniyetle görülmektedir. Bu randımanların önümüzdeki devrelerde artırılmasına devam edileceği ve iyi neticeler alınacağına inanıyoruz.

2.) Özel Sektör İşletmeleri:

a.) Taş kömürü istihsalı; Antalya, Akseki ve Konya Bozkır mıntıklarında permo-karbonifer tabaka içinde bulunan taş kömü-

rü yatakları çok arızalı, pis evsaf ve ince damarlar yüzünden halen faaliyette bulunmamaktadır. Çok kısa bir süreye inhisar eden bu çalışmalar üzerinden durmıyacağım.

b.) Linyit istihsalı; Memleketimizin her tarafına yayılmış olan özel linyit müstahsilinin sahaları, daha ziyade Batı ve Kuzey batı Anadolu'da toplanmaktadır, özel

Bunlardan:	1 Adedi Senelik	100.000 tonun üstünde
3	" "	50.000—100.000 ton arasında
16	" "	10.000— 50.000 " "
62	" "	1.000— 10.000 " "
141	" "	0— 1.000 " "

sektörün 1958 başı itibarile faaliyet sahasına giren imtiyaz ve işletme ruhsatı adedi 233 ü bulmaktadır.

İstihsal yapılmaktadır ki; bu tarifile özel sektör linyit müstahsilinin çok iptidai durumda olduğunu, buna rağmen; 1950 de 104.397 ton istihsal ve 96.439 ton imrar yapabilen

özel linyit sektörünün 1960 da 1.085.003 ton imrar etmekle 10 sene içinde 11 mislinden fazla bir inkişaf sağladığı anlaşılmaktadır. Bu istihsal artışının 1956 senesinde özel sektör istihsalinin tevzi ve tahsis yolu ve kömür satış ve tevzi müessesesinin garantisi ve yardımı ile bir misli süratlendiğini aşağıdaki istihsal ve imrar cetvelinden görüyoruz.

ÖZEL SEKTÖR LİNYİT İSTİHSAL VE İMRAR DURUMU:

Seneler	İstihsal (Ton)	İmrar (Ton)
1950	104.397	96.439
1951	119.944	77.096
1952	140.405	166.421
1953	198.940	196.477
1954	314.486	279.076
1955	480.579	374.329
1956	806.341	770.875
1957	999.237	957.274
1958	1.087.961	1.050.314
1959	1.036.838	994.410
1960	769.582	1.085.003

Özel sektöre ait bu toplu bilgiler dışında ayrı ayrı gerek istihsal ve gerekse randımanları bir araya toplama imkânı bulunmadığından Ege Madencilik A. Ş. Çamlıca Linyit İşletmesine ait rakamları vermekle iktifa edeceğim. Bu işletme, özel sektör içinde birinci

mevkii işgal eden ve her bakımdan numune olarak gösterilebilecek bir durumda olup randımanlardaki gayri mütecanis tahavvüllerin ifadesini teknik tatbikattan ziyade her yıl kendisine mahsus karakteristik konjoktüründe aramak gerektiği ifade edilmektedir.

ESE MADENCİLİK A. Ş.: ÇAMLICA LİNYİT İŞLETMESİ

Seneler	İstihsal (Ton) (Satılık)	Satış (Ton)	Dahilî Rand. Kg/Yevmiye	Umumi Rand. Kg/Yevmiye
1950	25.666	25.885	764	587
1951	36.122	34.735	1103	831
1952	55.312	48.086	1130	786
1953	54.196	61.519	1126	747
1954	83.096	83.525	1584	994
1955	116.588	116.961	1882	1041
1956	135.584	135.572	1930	1118
1957	131.436	130.885	1742	961
1958	141.446	137.800	1764	1053
1959	158.933	157.243	2125	1328
1960	184.478	178.300	2202	1400

Diğer belli başlı senevi 50 bin tonun üstünde istihsal yapan özel linyit işletmelerinde dahili randımanların 750-1250 kg umumi randımanlarında 600-900 kg arasında değiştiğini görmekteyiz ki bu rakamların küçük olduğunu kabul etmeğe mecburuz.

Son yıllarda özel sektör piyasa durumu dolayısıyla istihsal ettiği linyiti satmakta güç-

lük çekmekte ve devlet sektöründen gerek D. D. Y. nakliyatında, ve gerekse malzeme temininde farklı muameleler ile sarsılmaktadır. Satış ve tevziin müştereken tatbikinde özel linyit müttahsilinin hemen 2 misli istihsal yapmasının mümkün olduğunu söyleyebilirim.

KÖMÜR İSTİHSALININ (Taş kömür - Linyit) MEMLEKETİMİZ İÇİNDE DAĞILIŞI 1958 BAŞI İTİBARIYLA ŞÖYLEDİR.. (1.000 Ton olarak)

Vilâyetler	Özel Sektör	Mahalli İdare İşletmeleri	İktisadi Dev. Teş.	Yekûn
Amasya	30	50	---	80
Ankara	11	---	---	11
Aydın	60	---	---	60
Bolu	120	---	---	120
Balıkesir	9	---	---	9
Burdur	1	---	---	1
Çorum	---	71	---	71
Çanakkale	150	---	---	150
Erzurum	22	---	---	22
Edirne	40	---	---	40
Gümüşhane	1	---	---	1
İstanbul	35	---	---	35
İzmir	22	---	---	22
Kütahya	100	---	1.200	1.300
Manisa	200	---	600	800
Muğla	40	---	---	40
Nevşehir	2	---	---	2
Sivas	5	---	---	5
Tekirdağ	40	---	---	40
Yozgat	11	---	---	11
Zonguldak	---	---	3.900	3.900
	899	121	5.700	6.720

Bu tablodan görüleceği üzere kömür istihsalinin % 85 i 3 vilâyet hudutları ve bütün istihsalin 22 vilâyet hudutları içinden yapılmakta olduğu, bunlardan 19 vilâyet sahalarındaki istihsalde şu şekilde tezahür etmektedir.

5 Adedi	Senelik	"	1— 10.000 Ton arasında
9	"	"	10— 50.000 "
3	"	"	50—100.000 "
2	"	"	100—150.000 "

Bugün kömür, başka ham enerjiler ve bilhassa petrolün rekabeti ile ciddi olarak karşı karşıya bulunmaktadır. Eğer rekabet kabiliyetimizi muhafaza etmek istiyorsak, istihsalâtımız kalitesini artırmak mecburiyetindeyiz. Maden işletmeciliğinin iktisadi durumu masrafların muhafazasından başka, imkân dahilinde azalmasını da talep etmektedir. Bu ancak, istihraç ve ihzar ameliyesinin büyük tesislerde temerküz ettirilmesi ile kabil olabilir. Bunun yerine getirilebilmeside maden işletmeciliğinin yatırım kuvvetinin

muhafazasına ve bunun rantabilitesine bağlı bulunmaktadır.

Kömür istihsalı, kömürden gayri ham enerjilerin rekabeti ile sarsılmamalıdır. Halen memleketimiz yakıt problemi plânlanamamıştır. Memleketimizde yukarıda arz edilen kömür istihsaline ilâveten 20 milyon ton odun ve 6 milyon ton tezek istihlak edilmektedir. Bunlardan odun ve tezek tamamen ev hizmetlerinde, taş ve linyit kömürünün 1 milyon tonu teshin hizmetlerinde 1.700.000 tonu nakliyat hizmetlerinde 1.600.000 tonu elektrik istihsalinde ve 2.200.000 tonunda büyük ve küçük sanayide kullanılmaktadır. Önümüzdeki 5 yıl içinde katı yakıt ihtiyacı ev hizmetleri ve teshin için 700.000 ton, bütün fabrikaların (2 nci Demir Çelik Sanayii hariç) kurulma ve normal kapasite ile çalışmalarını için 1.300.000 olmak üzere 2.000.000 ton olarak tahmin edilebilir. Katı yakıt istihlakının kaloriye tahvili suretile yapılan nisbette ev hizmetleri ve teshin hissesinin % 60 sanayi hissesinin % 40 olduğu ve önümüzdeki

5 sene sonra bu nisbetin sıra ile %55 ve %45 olarak sanayi lehine değişecektir. Bugün nüfus başına teshin için düşen kalori Avrupa devletlerine nazaran (Meselâ İngiltereye göre 5 defa) 3-6 defa düşüktür ki hayat seviyesinin yükselmesine paralel olarak yakıt ihtiyacının artacağı aşikârdır. Ormanlarımızın muhafaza ve ağaç dikme seferberliği ile ihyası hayati bir mevzu olarak karşımıza çıktığı bu sosyal davada, yakıt olarak kullanılan odunun ve keza ziraatımız için mühim bir madde olan gübrenin kömür ile yer değiştirmesini gaye olarak ele almak zorunda olduğumuz artık bir kaçınılmaz gerçektir.

Netice olarak; şöyle bir sıralama yapmak mümkündür.

1.) Odun ve tezeğin yerine kömürün yakıt olarak ikamesi zarureti, 2. nci Demir ve Çelik Sanayiinin kurulması, Sanayi inkişafı, nüfusumuzun sür'atle artması ve hayat

seviyesinin yükselmesi ile artacak yakıt ihtiyacı kömür istihsalimizi artırmamızı icap ettirmektedir.

2.) İstihsalı artırmak için bugünden özel sektör ve Devlet sektörü müştereken gerekli tedbirlere baş vurmalıdır. Zira, bugünden alınacak tedbirler bir süre sonunda neticelerini verecektir. Özel sektörün yatırım yapabilmesi için bir fon tesisi veya bir kredi müessesesi kurulması, özel sektör işletmeleri nakliye yollarının devletçe ele alınması ve istihlâk tahminine ve ihtiyaca göre istihsalin planlanması gibi.

3.) Yapılacak istihsal bir elden özel sektör ve devlet sektörü müştereken tevzi edilmeli ve bu tevzide mercideki maliyet esas alınmalıdır.

4.) Halkın kömür yakmasını teminen gerekli kolaylıklar sağlanmalı ve tertipler alınmalıdır.

5.) İstihsalin kalitesi ve rekabet imkânları esaslı bir suretle daimi bir etüde tabi tutulmalı ve randımanlar sür'atle artırılmalıdır.

6.) Devlet sektörü lehine devletçe yapılan indirim, hususi tarifelere son vermeli ve 2 sektör arasında herhangi bir fark düşünmemelidir.

7.) D. D. Y. sezon nakliyelerinde tefrik gözetmeden indirim yapmalıdır.

8.) Güney ve Doğu Anadolu'da ümitli kömür sahalarının aranmasına geniş imkânlar hazırlanmalıdır.

9.) Yatakların hüsünü istismarı tahripten vikayesi, azami istifade sağlanması, fenni ve teknik çalışma ve şartnamelere riayet, devamlı murakebelerle temini lâzımdır.

Bizler, kömür işletmeciliğinin rantabilitesinin ayakta tutulması için mücadele etmeliyiz. Bu, maden işletme tekniğinin bütün sahalarındaki kuvvetlerin tam olarak ortaya konmasını mecburi kılmaktadır, işletme usullerini geliştirmek ve yeni işletme usulleri bulmaz zorundayız. Fakat unutmayalım ki, ne ocaktaki madenci ne de maden mühendisleri ferdin bu vazifeyi yerine getirmek imkânına sahip değildirler. Bu, ancak ilgililerin elbirliği ile çalışmaları halinde matlup hedefe vasıl olabilecektir.

Bu yazıdaki dokümanları temin ve tedarikine hizmeti geçen meslekdaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

DÜZELTME:

(Geçen sayıda)

Zonguldak

Havzası

(Milyon Ton

olarak)

Muhtemel

450

Görünür R.

, 1050

Mümkün

?

